

1. Už dlhodobo sa aj na Slovensku vedú diskusie na tému obsahu vzdelania a výchovy. V poslednej dobe sa v tejto oblasti sa do značnej miery presadzuje utilitarizmus – predstava, že naše poznanie musí byť predovšetkým využiteľné. K čomu potrebuje dnešný človek dejiny?

2. Historik, rovnako ako iní sociálni vedci, nežije v slonovinovej veži dokonale neutrálnej vedy. Jeho práca je konfrontovaná so „spoločenskou objednávkou“, ktorá sa prejavuje v rôznych podobách. Na jednej strane sa písali dejiny spoločnosťou marginalizovaných a „mlčiacich“ skupín, hlásiacich sa ku slovu a hľadajúcich svoju identitu a svoje korene. Na druhej strane sa generovali vysoko konformné dejiny pritakávajúce panujúcim režimom a ich ideológiám. Každopádne, nielen v prípade týchto dvoch „krajností“ historiografia reaguje na podnety, potreby, výzvy prítomnosti. Sú pre ňu dôležité a poskytujú jej samej ako vede zmysel i legitimitu. Čo od nej dnes „spoločnosť“ očakáva? Aká je spoločenská objednávka a kto je dnes hlavným „objednávateľom“?

3. K akým výzvam a impulzom zvonku (z hľadiska tém a metód) by sa slovenská historiografia nemala obracať chrbtom? Môžete špecifikovať aj konkrétne z oblasti Vašej špecializácie...

4. Internet predstavuje v súčasnosti významné médium komunikácie aj v oblasti historiografie. Aký je Váš názor v tomto smere na kvalitu a obsah slovenského internetu?

ROMAN HOLEC

Aké dejiny máme a aké potrebujeme? (Ad. 1 - 4)

Načo sú nám dejiny?

Ak chceme uvažovať nad tým, aké dejiny vlastne potrebujeme, treba si najprv položiť otázku, či vôbec potrebujeme nejaké dejiny. Vzhľadom na stav historického vedomia v slovenskej spoločnosti nebude odpoveď pre historikov ani zďaleka prijateľná. Asi by sme vedeli žiť bez dejín, ako žijeme bez starých šiat, fotografií a starých kníh. Mnohí dokonca žijú aj bez nových kníh. Namiesto dejín si vystačia so spomienkami. Spomienky na vojenčinu, prvú frajerku, prvú alebo poslednú cigaretu – to sú vysoko selektívne dejiny, či individuálna historická pamäť. Jej kolektívna podoba existuje vo veľmi skromnej forme. Čo bolo pred spomienkami, začína ľudí zaujímať snáď až v starobe. Keď sa začínajú objavovať spomienky, dovtedy zatlačené kdesi v podvedomí, a keď sa s približujúcim koncom cíti potreba dostať sa za hranice života. Čo bude po mojej smrti, vybaví viera, čo bolo pred mojím narodením, k tomu už musí čosi povedať veda. Spýtať sa už totiž niet koho....

V takejto tristnej situácii každý historik skôr či neskôr prepadne pochybnostiam nad zmyslom vlastnej práce a nad svojou užitočnosťou. Predovšetkým keď zistí, že ho nikto nečíta a nikto necituje. Ako ďalej? Je vlastne potrebná táto neľahká práca, má vôbec nejaký zmysel? V čase podobných depresívnych otázok mi v jednej diskusii nebohý Saša Avenarius pomohol prirovnaním dejín k príboru. Veď jeť sa dá aj bez neho, všetci máme ruky, tí mladší aj zuby, načo nám je príbor? Načo nám sú dejiny? Tak ako sa dá jeť aj bez príboru, dá sa žiť aj bez dejín.

Žijeme s dejinami. S akými vlastne?

V tomto bode by sme teda s našimi úvahami mohli pokojne skončiť. Rezignujme preto radšej na tú časť populácie Slovenska, ktorá akoby ten príbor k jedlu nepotrebovala a sústreďme sa na tých, ktorí dejiny potrebujú. Na tých, ktorí žijú s dejinami a ktorí si dokonca uvedomujú, že dejiny dávajú individuálnemu životu nový zmysel.

Je to malá vzorka obyvateľstva, navyše ani tá nemá jednoliaty charakter. Jej časti sa líšia svojimi potrebami, mentalitou a spoločnú majú vzájomnú intoleranciu. Jedna počúva bývalú rozhlasovú stanicu Devín, číta časopisy ako *OS*, *Kritika&Kontext*, *História* (*Historický časopis* čítajú žiaľ len historici, teda aspoň niektorí) a chodí ešte aj na futbalový Inter. Potom je to rovnako malá vzorka, ktorá číta *Literárny týždenník*, *Slovenské národné noviny*, na saku nosí odznak s dvojkřížom, preskakuje vatry zvrchovanosti, pravidelne sa bije do prs a sem-tam tiež ide na Inter. Obe skupiny sú vhodné na pobyt v rezervácii, samozrejme každá vyžaduje inú, lebo by mohlo prísť ku vzájomným konfliktom. Prvá skupina je označovaná rôznymi -izmami a jej stupeň slovenského národného vedomia, sebavedomia a povedomia sa rovná údajne skôr bezvedomiu. Druhej sa nadáva do nacionalistov, ona to však pomenúva ako národnú hrdosť a jej rozmery presahujú výšku Gerlachovského štítu. Obe uvedené malé intelektuálne skupiny, odhliadnuc od toho, že si vzájomne intelekt odopierajú, potrebujú dejiny niekedy viac ako spomínaný príbor. Zásadným problémom však je, že potrebujú úplne odlišné dejiny. Jedny uvažujú o dejinách a tvoria ich na spôsob, ktorý svojimi kategóriami, konštrukciami a jazykom sú ťažko pochopiteľné pre všetkých, ktorí nemajú vysokú školu a necítili potrebu uvažovať nad problémami mentálnych disproporcií a vzorcov správania sociálnych vrstiev v kontexte akcelerujúcej modernizácie. Sú však vhodné na komunikáciu na kongresoch a dá sa s nimi uplatniť v rôznych medzinárodných projektoch. Označme si ich ako *Dejiny-1*.

Druhí naopak vyžadujú dejiny plné mýtov, poloprávd, jednoduchých odpovedí a jednoduchých receptov na všetky komplexy a deficity. V týchto dejinách hovorí slovensky Samo, Svätopluk, Matúš Čák, Svätojánkovci, Košútovci, Alexander Petrovič, František List, Andrej Varhola, Stano Mikita (čo však so slovenčinou Vojtecha Tuku, Vasila Biľaka a Jána

Slotu?). Sú teda plné vlastenectva a starí Slováci v nich pomaly stáli pri kolíske antiky. Akoby sme počuli Jána Kollára, len keby, pravda, nehovoril tým hrozným československým jazykom... Milujú štát z rokov druhej svetovej vojny a v ušiach im hrdo znie pochod Rodobrany, Hlinkových gárd a Hitlerjugendu. Niektorým len nahradili pochod Ľudových milícií. Označme si ich ako *Dejiny-2*. Popri niektorých historikoch neštandardných názorov tu nájdeme veľa amatérov, laikov a pseudohistorikov, ktorých láska k dejinám vlastného národa dokáže prekonať akékoľvek profesionálne a odborné deficity.

Každá z uvedených skupín obyvateľstva vyžaduje úplne iné dejiny. Oba historické svety sa zhodnú nanajvýš v niektorých kľúčových medzníkoch. Aj k nim však priradia odlišné hodnotové znamienka. *Dejiny-1* a *Dejiny-2* sú teda navzájom nekompatibilné.

Prieniky jednotlivých dejín

Nakoniec je tu ešte tretia, veľmi malá, ale o to vplyvnejšia skupina – politici. Oni popri historikoch potrebujú dejiny priam rovnako – vyžaduje to ich profesia. Svoju existenciu a svoje kroky si potrebujú oprieť o logiku historického vývoja. Aby bolo vidieť, že plnia historické úlohy, vyberajú tú správnu cestu a iná jednoducho neprichádza do úvahy („Späť cesta nemožná, napred sa ísť musí“ a hneď sám Štúr dá súhlas k tomu, o čom politici rozhodnú, čo je vpred a čo je vzad). Politická moc sa chce a všetkými možnými spôsobmi musí dostať do dejín, a to najlepšie v žiarivej podobe, aby historické procesy viedli logicky k tomu bodu, ktorý historicky práve ona obsadila.

Potreby politikov nám generujú dejiny tretieho typu – *Dejiny-3*. Z *Dejín-2* si vyberajú mýty, jednoduchosť odpovedí na najzložitejšie otázky a kde nejde čierno-biela, tam pridajú slovenské farby. *Dejiny-3* vystihol Ľubomír Lipták slovami, že „vedecký neúspech snáh absolutizovať jeden prvok, jediný, čo ako dôležitý stavebný kameň dejín – dynastiu, národ, štát, triedu atď. bol logický a nevyhnutný, bez ohľadu na talent, erudíciu a námahu historikov.“ Myslel na historikov v službách politiky.

Politici vyvíjajú pomerne veľký tlak na konštruovanie akademických *Dejín-1*. Pre politikov by bolo úplne najlepšie, keby sa *Dejiny-3* stali oficiálnymi, dostali sa do učebníc a do historického vedomia. Spoločenskou objednávkou sa preto snažia vyvíjať na *Dejiny-1* tlak, aby dali konečne odpovede (tzv. konečné pravdy), resp. prehodnotili, upravili a vysvetlili čosi, čo už pre *Dejiny-1* až také problematické dávno nie je. Ich stanoviská v podobe vedeckých štúdií však číta málokto. Dokonca aj v rámci *Dejín-1*.

Netreba zabúdať, že s ohľadom na medzinárodný kontext a európskych partnerov si *Dejiny-3* berú hodnotové znamienka z *Dejín-1*. *Dejiny-3* sa vyznačujú kampaňovitosťou, milujú

okružle výročia a účelovosť patrí k ich najobľúbenejšej metóde. Jednotlivé témy objavujú so železnou pravidelnosťou a so sezónnosťou hodnej varenia lekváru a poľovačiek (Ľ. Lipták).

Vedecké dejiny a dejiny ako veda

Takéto zjednodušenie (*Dejiny 1 – 3*) však zakrýva širšie názorové, presnejšie metodické spektrum v rámci *Dejín-1*. To, čo sme doteraz takto označovali, je totiž len vyhranenou podobou teoretickej a koncepcne pripravenej špičky, ktorú si označme ako *Dejiny-1a*. Jej doménou sú sociálne dejiny vo svojej totalite, kategoriálnosť, teoretická abstrakcia a prieniky s inými vednými disciplínami. Druhú časť *Dejín-1* tvoria historici, ktorí sa orientujú skôr na solídny materiálový výskum a popisnosť bez hlbších teoretických úvah. Ich arénou sú klasické popisné politické dejiny. Označme si ich ako *Dejiny-1b*.

Spoločenská objednávka a peňažné toky tlačia historikov do projektov, ktoré sa bombasticky nazývajú, riešia základné historické medzňiky a procesy, kľúčové otázky, rozhodujúce udalosti, najvýznamnejšie osobnosti, ale v podstate umožňujú vykazovať ako nové mnohé staré produkty. Túto hru historici prijímajú, lebo je pohodlná a umožňuje im prežiť. Je to živná pôda predovšetkým pre *Dejiny-1b*. Prežívajú neraz bez toho, aby cítili potrebu podstatnejším spôsobom prehĺbiť poznanie v rámci *Dejín-1*, ba neraz sa spoja s jednotlivcami z *Dejín-2*, aby si zachovali zdanie plurality. *Dejiny-2* sa tak nevdojak legitimizujú, ale nad tým už nikto nerozmýšľa.

Spoločenská objednávka má teda ambivalentnú podobu a autonómny vývoj historickej vedy leží na pleciach tých, ktorí majú väčšie ambície ako zapíňať nízkonákladové zborníky. Tí chodia do zahraničia, stávajú sa profilujúcimi osobnosťami, majú síce najväčšiu citovanosť, ale ich spätná väzba zo strany spoločnosti, ktorej sú súčasťou, je minimálna.

Máme teda vo všeobecnosti tri typy dejín a tri pomerne uzavreté malé skupiny obyvateľstva. Intelektuálnu, národnú a politickú elitu. Intelektuálmi sa pritom menujú všetci, národný atribút si dávajú posledné dve skupiny a politické elity sú všetkým, len nie elitami.

Dejiny ako komplex

Takže aké dejiny potrebujeme na prahu 21. storočia? A pre koho vlastne? Väčšina obyvateľstva má totiž o minulosti vedomosti, ktoré by sme mohli nazvať majstrovskou skratkou, čiže *Dejiny-4*, keby neboli všetkým iným, len nie dejinami.

Napriek uvedenej zdanlivej rozmanitosti a pestrej škále rôznych typov formalizovaných dejín, historická produkcia je slabučká a svojím obsahom skôr sterilná. Náklady sa vyrovnajú

zbierkam pôvodnej poézie, po tých však aspoň sem-tam siahnu účastníci recitátorských súťaží.

Z toho prameňa mnohé historicky motivované komplexy, ktoré sa prejavujú v časti intelektuálov kultivujúcej *Dejiny-2* a medzi politikmi. Najlepším výrazom týchto zdanlivých deficitov, prameniach len a len z nepochopenia historického procesu a hlbokých neznalostí, je historická časť preambuly ústavy alebo súčasné snahy o prijatie zákona o Andrejovi Hlinkovi. Akoby sa dali legislatívnym aktom vtlačiť do hlavy sťa kaleráby národná hrdosť a vedomosti. Rovnako výrazom rôznych historických komplexov je odstrihnutie sa slovenských dejín od uhorského kontextu alebo nepochopenie rozhodujúceho významu vzniku Československa roku 1918 pre konštituovanie moderného slovenského národa alebo inými slovami pre vývoj slovenského národného príbehu.

Porovnajme sa s Maďarmi

Situácia, ktorú prežívame, je v ostrom kontraste so vzťahom k národným dejinám v susedných štátoch. Predovšetkým v Čechách a v Maďarsku, s ktorými sa tak radi porovnáваме, má historické vedomie podstatne vyššiu úroveň, vrátane jej pridanej hodnoty a národná minulosť tu disponuje podstatne väčšou vážnosťou. V takom Maďarsku splyvajú *Dejiny-1* a *Dejiny-2* v jedno, čo však nemusí byť vždy bezpodmienečne výhodou. Vzdialenosť medzi oboma a *Dejinami-4* je tiež podstatne menšia a platí to aj o vzťahu k *Dejinám-3*. Pomaly by sme mohli povedať, že existujú len jedny dejiny.

To by mohlo byť čiastočným vysvetlením skutočne impozantnej maďarskej historickej produkcie a vážnosti, ktorej sa tešia dejiny i historici. Neplytvajú sa sily na konflikty medzi jednotlivými úrovňami *Dejín-1, 2, 3...* atď. Tento stav môžeme našim susedom len a len závidieť. Na druhej strane to nevedie maďarskú historiografiu k reflexii vlastných historických zlyhaní a umožňuje tzv. bodovosť dejín, keď sa kauzalita odvíja od roku 1849 (porážka revolúcie), 1920 (Trianon), 1945 (Benešove dekréty) a pod. Čo bolo predtým a čo bolo príčinou, sa spomína skôr s ostychom alebo vôbec nie. Aj preto je maďarský národný príbeh od roku 1849 príbehom prehier a vlastných zlyhaní. Na rozdiel od slovenského.

Pri úvahách nad dejinami a ich charakterom však nevdojak paradoxne zistíme, že napriek úplne odlišnému východiskovému stavu a súčasnej situácii máme s Maďarmi popri mnohých rozdieloch aj veľa spoločného.

1. Jedno spoločenstvo je akoby doslova choré svojimi dejinami, niekedy až hypochondricky, ale bez toho, aby sa liečilo. Druhé zase trpí absolútnym nezáujmom o ne a vôbec sa nestará o svoj v tomto smere určite chorý duševno-zdravotný stav. Jeden i druhý ignorujú liečbu, jeden i druhý ju nanajvýš potrebujú.

2. Aj maďarské historické vedomie a historiografia trpia paradoxne komplexmi. Prejavujú sa už spomínanou absenciou sebareflexie vlastných historických zlyhaní, ako napr. Černová, vlastná národnostná politika, vyhnanie Nemcov (aj bez prezidentských dekrétov), stotožnenie sa s vojnovým režimom, likvidácia Židov uskutočnená doslova vlastnými rukami a pod. Časť z nich má slovenského spoločného menovateľa. Návšteva krásnej a modernej expozície archeologicko-historickej expozície v budapeštianskom Národnom múzeu vyrazí dych tým, že sálu majú Kelti, Gepidovia, Longobardi, Avari a ďalšie etniká (kultúry), zato zmienku o Slovanoch do príchodu Maďarov nenájdete ani v najpodrobnejšom texte či na najpodrobnejšej mape. O Veľkej Morave ani nehovoriac. A to nie je vôbec ojedinelý jav. Pritom na rozdiel od našich múzeí sem prúdia školské výpravy i celé rodiny v meradle, aké je u nás nepredstaviteľné. Skúsme sa na druhej strane vybrať do Domu teroru na Andrásyho ulici a zistíme, že tam už medzi návštevníkmi prevládajú cudzinci.

Kde sa berú medzi Maďarmi tieto komplexy v porovnaní napr. so Slovákmi, kde Veľká Morava, Černová, tisícročný útlak, holubičia mierumilovnosť, budovateľské úsilie (tiež vlastnými rukami) a pod. tvoria súčasť národnej mytológie? To je otázka skôr pre Maďarov. Čo spravia s maďarskými komplexmi posledné fenomenálne archeologické objavy v Bojnej? Príčiny našich komplexov máme zmapované: vlastné dejiny sme si tak upratili, že okrem mýtov nám v nich takmer nič nezostalo. Preto sa niekedy snažíme dejiny „vyrobiť“. Vlastnými rukami, lebo Slováci vždy radšej stavali a budovali... Namiesto toho, aby si osvojili rôzne hypotézy reálne umožnené – ešte raz – vďaka posledným fenomenálnym archeologickým objavom v Bojnej.

Spoločné dejiny?

Napriek uvedeným úvahám bude možno zaujímavé zamyslieť sa nad tým, v čom potom spočíva podstata spoločných dejín s Maďarmi? Môžeme z toho ťažiť? Ak sme vôbec ochotní z toho ťažiť....

Pojem spoločná minulosť je však v slovensko-maďarskom špeciálnom prípade neadekvátny všeobecne akceptovanému obsahu adjektíva „spoločný“. Ten znamená buď „patriaci obidvom“ alebo „rovnaký u obidvoch“ alebo „využívaný obidvoma“. A sme pri koreni problému. Spoločná minulosť v slovensko-maďarskom prípade v skutočnosti nepatrí obidvom rovnako. Niečo patrí jednému, niečo druhému a o niečo sa sporíme, komu to vlastne patrí viac. Sú udalosti a procesy, ktoré by ten či onen najradšej z dejín vylúčil, ba nájdú sa i také, ktoré by v ojedinele vzácnej zhode vylúčili obaja.

Spoločná minulosť v skutočnosti nie je rovnaká, práve naopak, každý si ju vysvetľuje po svojom a neraz je aj to isté vykladané s úplne odlišnými hodnotovými znamienkami. Niekedy

sa dokonca zdá, akoby existovali dve paralelné minulosti. To keď si každý vyberá účelovo len niečo z nej.

Spoločná minulosť je síce využívaná oboma, ale ani zďaleka nie rovnako intenzívne svojou formou a už toľkož nie rovnako svojím obsahom.

Vychádza nám, že spoločná minulosť je v prípade Slovákov a Maďarov len mýtom. Hovorí sa o nej, ale v skutočnosti nič také ako spoločná minulosť nefunguje. Nefunguje preto, lebo neexistuje? Nefunguje preto, že nám tento mýtus vyhovuje? Bavíme sa o obsahu a forme, ale chyba bude zrejme v nositeľoch, užívateľoch a tvorcoch dejín. Teda v ľuďoch, elitách, politikoch a historikoch. József Demmel ponúka ústami Lászlóa Németha odpoveď: „Nie sme od jednej matere, ale pili sme mlieko jedného osudu. Toto spoločné mlieko sa prejavuje v podobnosti nášho príbehu...“ Že to ešte nepocitujeme, na tom nesie svoj podiel zodpovednosti (alebo svoj podiel viny) každý: naše elity (pseudoelity), politici (pseudopolitici) a historici (pseudohistorici). Ich zásluhou nás dejiny nespájajú (lebo nie sú spoločné), ale nás rozdeľujú. Už čoskoro sto rokov. Na tisíc rokov (údajne) spoločných už pripadá pomaly sto rokov úplne rozdelených dejín.

Ako ďalej?

Po týchto úvahách možno prikročiť k jadru veci, pričom naše mentorské rady sa vlastne týkajú len okruhu tej skupiny, ktorú sme si vymedzili ako tvorcov *Dejín-1*. Vlastivedno-národnej insitnej spisbe niet pomoci. Aké dejiny teda potrebujeme a čo nám treba?

1. Predovšetkým nerezignovať.

Parlament, tlač, hochštapleri, diletanti, šarlatáni a príbeh o nekonečnej hlúposti spojenej s absolútnym nedostatkom pokory odoberajú chuť, sily a niekedy i rozum. Dejiny ako príbeh rozbitej vázy alebo zachované torzo skutočnosti v archíve odoberajú vieru v ich rekonštrukciu a vo vierohodnosť nášho konštruktu.

2. Čítať, čítať, čítať....

Nielen práce kolegov, ale aj práce kolegov. Ak chceme byť kompatibilní aj so zahraničím, je nevyhnutné predovšetkým vstupovať s ním do komunikácie, teda čítať ho. Hlavne koncepčne, metodicky a materiálovo najpozoruhodnejšie publikácie z pera zahraničných historikov, ktoré na Slovensku, žiaľ, takmer nikoho nevzrušujú, a to predovšetkým (ale nielen) preto, že sú písané cudzím jazykom. Sú, opäť žiaľ, profesionálni historici, ktorí za rok prečítajú jednu zahraničnú knižku. K nulovému výsledku sa vám nikto neprizná. Na rozdiel od tzv. slovenskej reštaurácie alebo koliby žiadny historik nevystačí so slovenským menu. Slovenská

historiografia sa podobnou ignoranciou a zahľadenosťou do seba ochudobňuje predovšetkým heuristicky a metodicky, keďže pramenná základňa a mnohé originálne prístupy zostávajú úplne nepovšimnuté.

3. Napriek skúsenostiam s 5RP alebo ŠPZV plánovať.

Málokto z mladých vie, čo uvedené skratky znamenajú, ale už aj mladších kolegov sme naučili novo tváriace sa projekty zaplňovať starým obsahom našich šuplíkov. Čo tak dať im presne tú náplň, ktorou sa nadchýname v zahraničí a spojiť ich so základným výskumom, ktorý by posunul prah nášho poznania? Namiesto našej geniálnej schopnosti aj najlepšie zámery sprofanovať a naplňovať formalizovanými postupmi skúsiť aj sformalizované témy naplňovať tými najlepšimi zámermi. Naše geniálne schopnosti využiť tak, aby bol výsledok možno menej bombastický, ale o to produktívnejší. Stačilo by „len“ klásť otázky, čo je oveľa náročnejšie ako hľadať definitívne odpovede. Zapojiť výraznejšie doktorandov do našich plánov, lebo doktorand sa odlišuje od vedeckého pracovníka niekedy hlavne tým, že prvý sedí v archíve a druhý už len za predsedníckym stolom. A potom tým, že prvý musí skončiť prácu do troch rokov.

4. Vnímať javy v kontexte.

Národný príbeh vnímať v celoštátnom a stredoeurópskom kontexte (aj napriek opačným tlakom z úrovne *Dejín-2* a *Dejín-3*). Pozitivistické politické dejiny ako vrchol majstrovstva vnímať v kontexte s ekonomickými a sociálnymi súvislosťami. Preferovať sociálne dejiny, ktoré sú vo svojej totalite kontextové už svojou podstatou.

5. Publikovať pramene všetkého druhu.

Ide o typ práce, ktorý možno v najlepšom prípade len doplniť, ale nie prekonať. Ide o typ práce, ktorá sa robí na sto rokov dopredu. Ide o najlepšiu metódu proti selektívnej heuristike z oblasti *Dejín-2*.

6. Písať, písať, písať...

Ale písať pre ľudí, nie pre kolegu, ktorý si to aj tak neprečíta. Písať pútavo a zaujať dramatickými príbehmi. Na rozdiel od spisovateľov ich totiž nemusíme vymýšľať. Vtiahnuť čitateľa do deja a komunikovať s ním. Voliť kompromis a text popri poznámkovom aparáte napísať tak, aby mu rozumel po roku aj sám autor. Viem, že to nie vždy ide, ale nepremrhať šancu, keď to ide. A nebáť sa zavesiť sa na internete, lebo tam už sedí pomaly celé Slovensko.

Viesť školu, rodinu a spoluvytvárať celkové ovzdušie v spoločnosti tak, že budú vnímať dejiny nie ako súbor faktov a prostitútku politikov, ale ako námet na rozmýšľanie, diskusiu, na pochopenie ľudských snáh a vnímanie ľudských príbehov, vrátane národného príbehu. Cesta k zmene je dlhá, komplikovaná a zrejme bude aj pri všetkých priaznivých predpokladoch generačnou záležitosťou.

Bojím sa, že táto spoločnosť si zvolí jednoduchšie riešenia.

Napriek tomu si stojím za napísaným.

Prof. PhDr. Roman Holec, CSc. prednáša na Katedre slovenských dejín Filozofickej fakulty UK a zároveň je samostatným vedeckým pracovníkom Historického ústavu SAV. Špecializuje sa na problematiku hospodárskych dejín Uhorska a Slovenska, predovšetkým v 19. a 20. storočí.

Bližšie informácie o autorovi: <http://www.history.sav.sk/holec.htm>